

Когнітивні та комунікативно-прагматичні аспекти лінгвістики

УДК 811.161.2'23'27:004.77]:303.62-057.87
DOI 10.31652/2521-1307-2026-42-03

Лінгвопрагматична природа прихованої агресії (на матеріалі анкетування здобувачів освіти педагогічних спеціальностей)

Ніна Кухар <https://orcid.org/0000-0002-9293-6804>

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

Надійшла до редакції: 07.04.2026 • Схвалено до друку: 30.04.2026

Анотація

Стаття продовжує серію розвідок щодо вербальної агресії як форми конфліктогенної поведінки на матеріалі анонімного анкетування здобувачів вищої освіти. Актуальність статті спричинена тим, що прихована мовленнева агресія, зокрема в освітньому середовищі, ще не була предметом лінгвістичного дослідження. Питання анкети зорієнтовані на з'ясування рівня усвідомлення студентами імпліцитних форм агресивної мовленнєвої поведінки, виявлення прихованих (непрямих) форм мовленнєвої агресії в освітньому середовищі, а також визначення частотності засобів деструктивної комунікації та сприйняття / засудження використання прихованої агресії в освітньому процесі. У результаті дослідження виокремлено типові ситуації застосування прихованих форм агресії в освітньому просторі: неформальне спілкування, онлайн-спілкування, навчальні дискусії, оцінювання знань; з'ясовано, що мовними маркерами непрямой агресії є сарказм, мовчазне ігнорування, іронія, натяки, поблажливі коментарі. Установлено, що більшість майбутніх педагогів усвідомлює небезпеку й наслідки використання мовленнєвої агресії в професійній діяльності. Результати анкетування загалом свідчать про переважання в академічному середовищі тенденції до толерантного спілкування, розуміння здобувачами освіти важливості дотримання комунікативних норм.

Ключові слова: конфліктогенна комунікація, прихована агресія, сарказм, іронія, натяки, поблажливі коментарі

Cognitive and Communicative-Pragmatic Aspects of Linguistics

UDK 811.161.2'23'27:004.77:303.62-057.87

DOI 10.31652/2521-1307-2026-42-03

Linguo-Pragmatic Nature Of Hidden Aggression (Based on the Material of a Questionnaire Survey of Applicants for Pedagogical Specialties)

Nina Kukhar <https://orcid.org/0000-0002-9293-6804>

Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University of Vinnytsia, Vinnytsia, Ukraine

Received: 07.04.2026 • Accepted: 30.04.2026

Abstract

Purpose. The article continues a series of investigations into verbal aggression as a form of conflict-provoking behavior based on anonymous questionnaires of higher education applicants. Given the intensification of destructive language strategies in all areas of public life in the context of the Russian-Ukrainian war and the dominance of virtual communication, in which communicative norms are being transformed, researchers emphasize the complex, multi-level nature of speech aggression. The problems of conflict-related communication are especially relevant in educational environments. **Methods.** The main research method chosen was an anonymous survey of students of pedagogical specialties to determine the students' level of awareness of implicit forms of aggressive speech behavior, identify hidden (indirect) forms of speech aggression in the educational environment, as well as determine the frequency of use of destructive communication tools and perception / condemnation of the use of hidden aggression in the educational process. **Results.** It is found that the majority of future teachers are aware of the dangers and consequences of using verbal aggression in their professional activities. The results of the survey generally indicate the prevalence of a tendency towards tolerant communication in the academic environment, and the understanding by students of the importance of observing communicative norms. **Originality.** The relevance of the article is due to the fact that hidden verbal aggression, particularly in the educational environment, has not yet been the subject of linguistic research. **Conclusion.** 42.9% of respondents admitted to having hidden aggression towards themselves. Future teachers identified the following typical situations of using hidden forms of aggression in the educational space: informal communication, online communication, educational discussions, and knowledge assessment. Virtual communication is the most convenient for using indirect aggression due to the lack of visual contact, the ability to "turn off empathy, anonymity, etc. Every fifth participant in the survey indicated manifestations of hidden verbal aggression directly in the academic environment - in educational discussions and in the process of assessing knowledge. According to the results of the survey, the following linguistic markers of indirect aggression were identified: sarcasm, silent ignoring, irony, hints, and condescending comments. Respondents emphasize that hidden verbal aggression is often disguised as friendly jokes, "toxic" compliments that make the interlocutor doubt his own abilities, devalue his achievements, and also shift the blame after an insult onto the victim. 66.7% of respondents indicated the need for communication experience as a condition for identifying covert aggression. Unlike direct aggression (insults, invective, swearing, threats, etc.), covert forms of destructive communication are more closely related to subtext, intonation, stylistic figures, and circumstances of communication.

Keywords: conflict-provoking communication, hidden aggression, sarcasm, irony, innuendo, condescending comments

Постановка проблеми. Мовленнева агресія стала невід'ємним складником сучасного комунікативного простору, а з типовими проявами конфліктогенної поведінки дедалі успішніше конкурують приховані (непрямі, імпліцитні, латентні) форми, більш витончені, завуальовані, що діють опосередковано, тому їх складніше ідентифікувати та нейтралізувати. Інвективи, пейоративи, образливі номінації, синтаксичні конструкції з підсиленням емоційним забарвленням (окличні висловлення, наказові форми, риторичні запитання тощо) чітко маркують конфліктну інтенцію мовця та легко виокремлюються в дискурсі. Використання засобів непрямой мовленневої агресії, наприклад іронії, сарказму, натяків, хибного співчуття (захоплення), декларативної ввічливості тощо, маскує справжні комунікативні наміри мовця. Проблеми деструктивного спілкування особливо актуальні в освітніх середовищах, зокрема академічних спільнотах, що перебувають на етапі формування фахових та особистісних якостей здобувачів освіти. Толерування проявів мовленневої агресії руйнує довіру між учасниками освітнього процесу, провокує психологічні розлади, зрештою стає хибною моделлю для наслідування в майбутній професійній діяльності студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на активізацію деструктивних мовних стратегій в усіх царинах суспільного життя в умовах російсько-української війни та домінування віртуального спілкування, у якому трансформуються комунікативні норми, дослідники наголошують на складній багаторівневій природі вербальної агресії. Зарубіжні та вітчизняні науковці аналізують конфліктогенну комунікацію з позицій комунікативної лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики, медіалінгвістики. Такий багатоаспектний підхід спричинив до певної термінологічної непорядкованості (мовна / мовленнева / вербальна агресія / мова

ворожнечі), а також до непослідовності в розмежуванні її форм (відкрита / прихована, пряма / непряма, пасивна тощо). Переважно дослідники зосереджені на розгляді засобів прямої конфліктогенної поведінки, значно менше уваги в науковому дискурсі приділено прихованій агресії. Так, узагальнивши результати ґрунтовного емпіричного дослідження феномену деструктивної комунікації в межах стажування в Інституті германістики Віденського університету за сприяння наукового фонду FWF (2006-2008 та 2012-2017), О. Гаврилів пропонує таку дефініцію: «До непрямой агресії ми уналежнюємо ВА, яка відбувається за відсутності адресата (монологічно або в присутності третьої особи – слухача / слухачів). Непряму агресію скеровано як до осіб, до яких спонтанно складно звернутися безпосередньо (політики, спортсмени, актори, журналісти), так і до тих, на чю адресу пряма ВА може мати негативні наслідки: клієнти, ділові партнери, керівництво, невідомі особи в громадських місцях, чийх несподіваних реакцій, зокрема фізичної агресії, ми побоюємося. Перехідною формою між прямою та непрямою є ВА, яка відбувається на відстані, коли адресати можуть її почути або не почути, що залишає простір для їхніх реакцій» (Гаврилів, 2019, с.9).

К. Тараненко характеризує поняття прихованої та пасивної агресії в комунікації на матеріалі художнього дискурсу. «Прихована агресія передусім свідома, це свідомо комунікативна поведінка, що прихована за вдаваною нейтральністю або ж прихильністю в спілкуванні» (Тараненко, 2019, с.38). Н. Єльнікова, аналізуючи вербальну агресію в українськомовному медіадискурсі, виокремлює її лексико-семантичні маркери: пейоративні номінації й інвективна лексика, політично вмотивовані пейоративи, анімалістичні та зооморфні метафори, лексику з мілітарним і травматичним забарвленням. Дослідниця наголошує: «аналізовані матеріали здебільшого

характеризуються прихованою агресією, реалізованою через метафоричне забарвлення висловлювань і вживання евфемістичних конструкцій» (Єльнікова, 2025, с. 43).

У наших попередніх публікаціях розглянуто феномен вербальної агресії як форму конфліктогенної мовленнєвої поведінки в соціальних мережах на матеріалі анонімного анкетування студентів педагогічних спеціальностей та майбутніх журналістів, визначено рівень обізнаності здобувачів вищої освіти щодо мовленнєвої агресії у віртуальному просторі, а також схарактеризовано мовні засоби реалізації агресії у формі висміювання (глузування), неповажних коментарів, погроз (заякування) (Кухар, 2023; Кухар & Гандзюк, 2023; Кухар, 2025).

Актуальність дослідження. Основну увагу в мовознавчих дослідженнях вербальної агресії приділено її лексико-граматичним маркерам, а також психологічним та соціальним чинникам деструктивного спілкування. Частково науковці окреслили гендерну специфіку мовленнєвої агресії, особливості конфліктогенної комунікації в медіатекстах та вербальну агресію як психокультурний феномен у художньому дискурсі. Проте прихована мовленнєва агресія в освітньому середовищі ще не була предметом лінгвістичного дослідження.

Мета статті – на матеріалі анонімного анкетування студентів педагогічних спеціальностей виявити рівень обізнаності здобувачів вищої освіти щодо прихованої мовленнєвої агресії в освітньому просторі, виокремити типові комунікативні ситуації, у яких використовують засоби непрямой агресії, та визначити її основні маркери.

Основний виклад. Емпіричну базу дослідження становить анкетування 63 здобувачів освіти педагогічних спеціальностей Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, проведене 17-18 березня 2026 року. Питання анкети зорієнтовані на виявлення **прихованих**

(непрямих) форм мовленнєвої агресії в освітньому середовищі, з'ясування рівня усвідомлення студентами імпліцитних форм агресивної мовленнєвої поведінки, а також визначення частотності використання засобів деструктивної комунікації та сприйняття/засудження використання прихованої агресії в освітньому процесі. Для забезпечення комплексного аналізу непрямих форм конфліктогенної поведінки питання анкети охоплюють когнітивний, емоційно-оцінний та поведінковий компоненти мовленнєвої діяльності – усвідомлення явища, розуміння його психологічного впливу, зіставлення з власним комунікативним досвідом здобувача освіти. Узагальнення емпіричного матеріалу дозволяє виявити типові комунікативні ситуації, у яких актуалізовано приховану агресію, а також визначити потребу (чи її відсутність) у формуванні навичок протидії конфліктогенному спілкуванню в освітньому середовищі.

Перше запитання – *«Чи відчували ви дискомфорт від висловлювань співрозмовника, які формально звучали нейтрально або ввічливо?»* – передбачало відповідь *«так»* / *«ні»* / *«важко відповісти»* для виявлення обізнаності студентів щодо імпліцитних форм агресивного мовлення. 42,9% респондентів (27 студентів) визнали прояви прихованої щодо себе. У порівнянні з прямими формами вербальної агресії показник відрізняється: за результатами анкетування 2025 року 61% респондентів визнали себе об'єктами мовленнєвої агресії, попередній показник – 15% респондентів (анкетування 2023 року). 6,3% учасників анкетування (4 здобувачі освіти) обрали варіант *«важко відповісти»*, 15,9% (10 осіб) прокоментували відповідь: *«Ні, мені абсолютно байдуже»*, *«Так. Мені важлива не тільки формальна ввічливість, а й інтонація та емоції співрозмовника»*, *«Важко відповісти, залежить від ситуації»*, *«Так. Іноді в інтонації відчувається насмішка»*, *«Якщо співрозмовник*

говорить нейтрально чи ввічливо, я не відчуваю дискомфорт».¹

Відповідаючи на друге запитання анкети – «У яких комунікативних ситуаціях, на вашу думку, найчастіше виникає прихована мовленнева агресія? Наведіть приклади», – майбутні педагоги визначили такі типові ситуації використання прихованих форм агресії в освітньому просторі: неформальне спілкування – 49,2% (31 респондент), онлайн-спілкування – 41,2% (26 здобувачів освіти), навчальні дискусії – 19 % (12 осіб), оцінювання знань – 19 % (12 учасників анкетування). З-поміж інших форм студенти обрали офіційні розмови (3 респонденти), організаційні моменти (2 здобувачі освіти), будь-які комунікативні ситуації (1 учасник анкетування). Понад 50% респондентів прокоментували комунікативні ситуації та навели приклади прихованої мовленневої агресії.

Неформальне спілкування в академічному середовищі пов'язане з особистими взаєминами здобувачів освіти, навчальною конкуренцією, боротьбою за лідерство в групі тощо, учасники анкетування визначають такі ситуації: «Найчастіше прихована мовленнева агресія виникає у неформальному спілкуванні. Коли людина, наприклад, заздрить тобі чи на щось ображається, але не хоче показувати це відкрито», «Наприклад, троє друзів зібралися разом, але одному з них не подобається інший, тому він ображає його словами, підколює». Респонденти наголошують, що прихована мовленнева агресія часто маскується під дружні жарти, «токсичні» компліменти, які змушують співрозмовника сумніватися у власних силах, знецінюють його досягнення, а також перекладають провину після образи на жертву: «Знецінення через комплімент. Типу «Ти нарешті зробив щось правильно»», «Коли одна

людина говорить про те, що їй подобається, а інша відповідає: «Я не розумію, чому це тобі подобається» (знецінення вибору)», «Токсичні компліменти: «Ого, ти нарешті зробила це нормально! Можеш, коли хочеш!», «Ну, ти, як завжди, геніальну ідею запропонував», – сказано з іронією», «Моя подруга часто каже: «Та не ображайся, я ж просто жартую. У тебе зовсім немає почуття гумору»».

Віртуальне спілкування є найбільш зручним для використання засобів непрямой агресії через відсутність візуального контакту, можливість «вимкнути» емпатію, анонімність тощо. Респонденти вказують, що месенджери, чати груп, загалом соціальні мережі переповнені прикладами агресивних реакцій, наприклад, використання крапки в кінці коротких повідомлень для створення атмосфери напруги: «Зрозуміло.» або «Дякую.», ігнорування повідомлень конкретних осіб, пересилання чужих повідомлень із висміюванням у закритих підгрупах, специфічними емодзі («обличчя з легкою усмішкою» – «я посміхаюся, але я розлючений», «клас» – «байдужість», «незадоволення», «роби, як хочеш», «череп» – «ситуація безглузда, неприємна», «померти зі сміху»). Здобувачі освіти активно коментували сучасні проблеми віртуальної комунікації: «Людина не знаходиться поруч з тобою, не відчуває твоїх емоцій, а так набагато простіше виразити приховану агресію», «Анонімність як привід ображати і знущатися», «В соціальних мережах дуже поширена прихована агресія за «ввічливим» текстом», «Прихована агресія найчастіше виникає в онлайн-спілкуванні, бо на просторах інтернету легше проявляти агресію, не боячись нічого». Із власного досвіду респонденти навели декілька прикладів непрямих агресивних висловлювань із групового чату: «Я захоплююсь твоєю впевненістю», «Добре, що у нас є такі активісти, як ти, які завжди підтримують викладача», «Ти завжди даєш непрохані поради», «Ну, коли ти так думаєш, то, мабуть, так і є» (з

¹ Усі приклади подаємо зі збереженням авторської орфографії та пунктуації.

емодзі («обличчя з легкою усмішкою»)). Такі результати анкетування підтверджують наші міркування щодо негативного впливу інформаційного середовища: «новинні потоки переповнені агресивними висловлюваннями, які поступово стають звичними в розмовному дискурсі. Спостерігаємо трансформацію комунікативних норм: межа між висловленням думки і вербальною агресією стає розмитою, особливо це стосується мовлення популярних осіб, окремих політиків, блогерів, для яких прояви деструктивної комунікації є елементами іміджу» (Кухар, 2025, с.94).

Кожен п'ятий учасник анкетування вказав на прояви прихованої мовленнєвої агресії безпосередньо в академічному середовищі – в навчальних дискусіях та в процесі оцінювання знань. Відомо, що межа між конструктивною критикою як обов'язковим інструментом освітнього процесу загалом, а навчальних дискусій та оцінювання знань зокрема, й комунікативною невдачею (аж до прямих конфліктів) є досить умовною. Формальне дотримання норм спілкування учасниками освітнього процесу може супроводжуватися використанням засобів прихованої мовленнєвої агресії для психологічного тиску на співрозмовника. Навчальні дискусії як ефективний засіб формування ключових і предметних компетентностей здобувачів освіти мають формат інтелектуального змагання, тому типовою для таких занять є критика опонента. Важливо, щоб викладач заздалегідь визначив особливості коректного аргументування позиції, окреслив комунікативні стратегії учасників дискусії, аби запобігти проявам вербальної агресії, зокрема й імпліцитної. Респонденти вказали на такі маркери прихованої агресії в навчальних дискусіях: *«Однорупниця використала невідомі нам терміни для демонстрації своєї переваги», «На занятті із зарубіжної літератури кілька студентів почали обговорювати книгу, яку прочитали не всі, на зауваження вони відповіли: «Як можна не*

читати такі твори?»». З-поміж відповідей щодо прихованої агресії в навчальних дискусіях виокремимо несподівану для нас реакцію: здобувачі вищої освіти сприймають як інструмент знецінення нагадування про статус першокурсника, наприклад *«Ваша відповідь добре аргументована як для першокурсника»* або *«Ви не використали всю рекомендовану літературу, готуючись до дискусії, бо вам бракує досвіду»*. Також студенти вважають засобами прихованої агресії риторичні питання (*«Як можна не знати таких відомих фактів?»*, *«Ти справді думаєш, що так правильно?»*, *«Хіба можна не виконати таке просте завдання?»*) та порівняння (*«Ваша товаришка впоралась із доповіддю краще»*, *«Ось він встиг усе, хоча мав значно менше часу»*).

Аналізуючи комунікативні ситуації під час оцінювання знань, респонденти переважно вказували на використання непрямой агресії викладачем: *«Для тебе це навіть непоганий результат»*, *«Викладач буває дуже прискіпливий, бо краще знає свій предмет»*, *«Викладачі часто кажуть, що ми ігноруємо їхні поради, тому результати навчання «відповідні»»*. Лише три учасники анкетування визнали, що в подібних ситуаціях самі використовували приховану агресію, зокрема іронію та ігнорування: *«Пообіцяв надалі готуватися до заліку краще (жарт!)»*, *«Я не відповіла на запитання, чому не прочитала роман»*, *«Сказав, що тема була для мене важкою, бо викладач пояснив плутано»*. Потрактуємо такі висловлювання як прояв захисної реакції: здобувач освіти за мовленнєвою агресією приховує власну некомпетентність чи певні побоювання щодо оцінки.

Для визначення типових засобів реалізації прихованої агресії ми узагальнили відповіді здобувачів освіти на третє запитання анкети – *«Які з наведених мовних засобів ви вважаєте прикладами прихованої мовленнєвої агресії? (іронія; сарказм; поблажливі коментарі; натяки; мовчазне ігнорування; інше – вкажіть)»*. Наведіть

прикладу». Респонденти визначили такі мовні маркери непрямой агресії: сарказм – 65% (41 студент), мовчазне ігнорування – 49,2% (31 особа), іронія – 36,5% (23 учасники анкетування), натяки – 28,6% (18 здобувачів освіти), поблажливі коментарі – 14,3% (9 осіб). На відміну від прямої агресії (образа, інвектива, лайка, погрози тощо), приховані форми деструктивної комунікації тісніше пов'язані з підтекстом, інтонацією, стилістичними фігурами та обставинами спілкування.

Сарказм як вищу форму висміювання, зорієнтовану на зниження статусу об'єкта, його знецінення, учасники анкетування прокоментували так: *«Сарказм – перетворення висловлювання на жарт, приниження співрозмовника», «Вживання сарказму з малознайомими людьми є ознакою неприязні, як мінімум», «Коли тебе не сприймають за рівного, і постійно до цього підводять», «Це знецінення чужих успіхів через перебільшене захоплення, щоб підкреслити неспроможність людини».* Приклади саркастичних висловлювань переважно стосуються інтелектуальних рис людини: *«Ти ж у нас геній», «Вау, яка оригінальна ідея!», «Просто неймовірно відкриття».* Сарказм та іронію досить часто об'єднують, проте ці засоби суттєво різняться за ступенем агресивності. Іронічні висловлювання переважно маскують під жарти, дотепи, словесні ігри, проте використання таких мовних одиниць для характеристики особи чи висміювання цінностей супроводжується зростанням рівня деструкції. Ми не помітили в анкетах чіткого розмежування цих маркерів конфліктогенної комунікації.

Мовчазне ігнорування половина респондентів кваліфікує як типовий засіб прихованої агресії. Відомо, що відмова від спілкування є особливо потужним інструментом психологічного впливу, він викликає в опонента відчуття тривоги, провини, ізоляції та безпорадності, зрештою емоційне виснаження. Здобувачі освіти прокоментували таку форму

прихованої агресії: *«На мою думку, найважче – це мовчазне ігнорування. Наприклад, ти розповідаєш людині щось важливе або хвилююче, а вона у відповідь мовчить, тобто ігнорує тебе. Це найгірша реакція», «Нікому не буде до вподоби, коли його/її вчинки проігнорують. Тобто мовчазне ігнорування стовідсотково використовують для вираження агресії».*

Натяки як форму прихованої агресії респонденти не коментували. На нашу думку, цей найбільш завуальований засіб деструктивної комунікації відомий здобувачам освіти, проте мало використовується в сучасному академічному середовищі і динамічному неформальному спілкуванні майбутніх педагогів (для самостійного доповнення натяку образливим змістом бракує часу і бажання). Щодо поблажливих коментарів, то вони апелюють до нібито позитивних якостей співрозмовника, але підкреслюють його некомпетентність, непунктуальність тощо з використанням зверхності: *«Ну, ви у нас творча особистість, вам можна і запізнитись», «Я тобі зараз простою мовою поясню».* Зауважимо також, що відповіді студентів демонструють відсутність в освітньому середовищі практики використання гендерно маркованих коментарів, зменшувально-пестливих номінацій в недоречних контекстах, проявів декларативної ввічливості, зокрема використання етикетних формул для увиразнення дистанції чи висловлення зневаги.

Відповіді на запитання *«Як часто в освітньому середовищі ви стикаєтесь з іронічними або двозначними зауваженнями, що можуть принижувати співрозмовника? (ніколи / іноді / часто). Наведіть приклади»* засвідчили, що така форма прихованої агресії трапляється спорадично: 71,4% (45 респондентів) вказали «іноді (зрідка)», 28,6% (18 осіб) заперечили таку практику взагалі. У коментарях студенти проілюстрували цю форму прихованої агресії прикладами: *«О, нарешті зайшов в Класрум? Яка подія!», «Я почекаю, поки ви наговоритесь»,*

«Коли студент відповідає неправильно, хтось може сказати: «Ну, це було оригінально». Також респонденти характеризували окремі комунікативні ситуації з використанням таких засобів: «Частіше всього це показується, коли люди говорять, що ти використав ШІ, а ти робив це сам», «При обговоренні домашнього завдання чи самостійної роботи виникають непорозуміння з одногрупниками», «Іноді стикаюся з цим, але з боку однолітків, а не викладачів. Наприклад, коли я отримала високу оцінку, мені сказали «відрізнялася». Це було двозначно», «Іноді я спостерігаю таке спілкування зі сторони, але не можу засуджувати, тому що не знаю контексту розмови».

Зауважимо, що самі здобувачі освіти досить активно послуговуються цими засобами прихованої агресії: відповідаючи на запитання «Чи використовували ви самі іронію або натяки для прихованого висловлення незадоволення чи критики? Наведіть приклади», 31,7% (20 респондентів) підтвердили «часто», 33,3% (21 особа) – «іноді (зрідка)», 35% (22 учасники анкетування) заперечили взагалі. Порівняно з попереднім запитанням студенти значно охочіше коментували власний досвід використання іронії та натяків, вказуючи на обставини спілкування: «Коли одногрупнику потрібно ввічливо зробити зауваження без відкритої агресії», «Іноді можу використати, коли не дуже компетентна в якійсь темі», «Намагаюся цим не зловживати, але такі випадки бувають, коли співрозмовник не хоче слухати та повністю ігнорує мій комфорт та почуття», «Так, через постійне використання ШІ моїми одногрупниками». Припускаємо, що ці пояснення пов'язані з бажанням респондентів дотриматися формальних вимог комунікативної поведінки, уникнути відповідальності за агресію та досягти лідерського становища в інтелектуальному суперництві, звичному для академічного середовища. Наші міркування підтверджують такі коментарі:

«Використовувала, коли відчувала неприязнь до людини, але боялась сказати прямо», «Так, використовувала, щоб докорити одногрупниці. Але я фільтрую це і не дозволяю подібного до усіх підряд», «Так, я використовую. Наприклад, у розмові з друзями, але намагаюся не говорити грубощі, переходити межі дозволеного». Лише 4 учасники анкетування (6,4%) принципово заперечили використання засобів прихованої агресії: «Я завжди своє невдоволення висловлюю прямо, без завуальованих висловів», «Прагну висловлювати критику відкрито», «У мене немає потреби захищатися чи самостверджуватися за рахунок інших», «Зазвичай роблю такий вираз обличчя, що зрозуміло моє незадоволення».

Відповіді студентів на запитання «Чи завжди адресат здатен розпізнати приховану мовленнєву агресію? (так / ні / залежить від досвіду спілкування)» засвідчили такі тенденції: значна частина респондентів – 66,7% (42 особи) – указала на потребу досвіду спілкування, менш численною, але показовою є група здобувачів освіти, 25,4% (16 осіб), які обрали відповідь «ні», 7,9% (5 учасників анкетування) виокремили умову розпізнавання прихованої агресії – наявність у комуніканта емоційного інтелекту, емпатії, відповідного світосприйняття, розуміння ситуації спілкування. Отримані результати, на нашу думку, опосередковано підтверджують рівень обізнаності студентів педагогічних спеціальностей щодо імпліцитних форм агресивного мовлення та ставлення майбутніх учителів до проявів вербальної агресії.

З відповідями на попереднє питання також корелюють узагальнені показники наступного пункту анкетування – «Чи погоджуєтесь ви з твердженням, що прихована мовленнєва агресія є більш небезпечною, ніж відкрита? Чому?» Більшість респондентів – 69,7% (44 здобувачі освіти) – підтвердили розуміння загроз використання замаскованої вербальної агресії, 17,5% (11 осіб) погодились частково («іноді»),

лише 12,7% (8 студентів) заперечили. Показовими є коментарі: «Так, погоджуюсь. Тому що вона може бути непомітною і людина не завжди розуміє, що її принижують. Через це складніше захистити себе або відреагувати», «Приховану агресію важче розпізнати, також вона має сильний психологічний ефект», «Погоджуюся. Її важче оскаржити. Агресор може змусити жертву сумніватися у власних словах. Вона також накопичується». Протилежну позицію майбутні педагоги аргументували так: «Як на мене і прихована, і відкрита мовленнєва агресія є однаково небезпечними і неприємними», «На мою думку, відкрита агресія швидше може призвести до певних негативних наслідків, також прихована агресія може бути ненавмисною, в той час як відкрита агресія ненавмисною бути не може», «Ні, зазвичай такі приховані погрози звучать від людей, які хочуть показати своє невдоволення, проте, окрім слів, нічого більше не можуть зробити».

Результати анкетування загалом свідчать про переважання в академічному середовищі тенденції до толерантного спілкування, усвідомлення майбутніми педагогами важливості дотримання комунікативних норм. Відповіді на запитання «Чи вважаєте ви за необхідне формувати навички етичного мовлення та розпізнавання мовленнєвої агресії в освітньому процесі?» це підтверджують: 88,9% (56 здобувачів освіти) відповіли «так», відповідь «ні» обрали 11,1% (7 осіб). Порівняємо також коментарі: «Так, це необхідно, вміння розпізнавати агресію та відповідати на неї є базовою навичкою для психічного здоров'я», «Так, це допоможе студентам краще розуміти одне одного, уникати конфліктів», «Це дуже необхідно. Вміння розпізнавати маніпуляції та агресію дозволяє вчасно виходити з токсичного

діалогу», «Так, ці навички будуть дуже корисними для «фільтрування» свого оточення і відстоювання своєї репутації та честі», «Так, бо вона створює недовіру в групі і постійне відчуття напруги». Водночас окремі респонденти мають іншу позицію, як-от: «Я вважаю ні, тому що мені це було б нецікаво, цьому кожна людина має навчитися сама, або ж це має приходити з досвідом, а не вивчатися на парах», «Можливо, у вигляді вибіркової дисципліни».

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, дослідження дозволило виявити рівень обізнаності здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей щодо прихованої мовленнєвої агресії, виокремити типові комунікативні ситуації, в яких використовують засоби непрямой агресії, та визначити її основні маркери. 42,9% респондентів визнали прояви прихованої щодо себе. Майбутні педагоги визначили такі типові ситуації використання прихованих форм агресії в освітньому просторі: неформальне спілкування, онлайн-спілкування, навчальні дискусії, оцінювання знань. За результатами анкетування виокремлено такі мовні маркери непрямой агресії: сарказм, мовчазне ігнорування, іронія, натяки, поблажливі коментарі. 66,7% респондентів вказали на необхідність досвіду спілкування як умову для ідентифікації прихованої агресії.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в глибшому вивченні феномену вербальної агресії, зокрема мовленнєвого маніпулювання, а також аналізі впливу інформаційного середовища на трансформацію комунікативних норм у сучасному суспільному дискурсі.

Література

Гаврилів, О. (2019). Непряма вербальна агресія. *East European Journal of Psycholinguistics Lesya Ukrainka Eastern European National University*. Lutsk. Volume 6, Number 2, pp. 7-20.

- Головська, І. Г. & Почепцова, Д.О. (2023). Гендерні особливості самооцінки як детермінанта вербальної агресії. *Теорія та історія соціології*, вип. 52, с.119-123. <https://doi.org/10.32782/2663-5208>.
- Сльнікова, Н. І. (2025). Вербальна агресія в українськомовному медіадискурсі: лексико-семантичний аспект. *Закарпатські філологічні студії*, 42(1), с. 38-43. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.6>
- Загнітко, А. (2012). *Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни*. Том 1. Донецьк: ДонНУ, 402 с.
- Кухар, Н. І. (2023). Вербальні вияви агресії в соціальних мережах (на матеріалі анкетування здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць*. Вип. 36, с. 99-106. <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2022-36-99-106>
- Кухар, Н. (2025). Динаміка використання засобів вербальної агресії в соціальних мережах (на матеріалі анкетування майбутніх педагогів). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*, Вип. 41, с. 90-98. <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2025-41-07>
- Кухар, Н. (2025). Проблема вербальної агресії в сучасному мовознавчому дискурсі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*, Вип. 39, с. 87-96. <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39-08>
- Кухар, Н. & Гандзюк, В. (2023). Вербальні вияви агресії в соціальних мережах (на матеріалі анкетування здобувачів спеціальності «Журналістика»). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць*, вип. 37, с. 111-120. <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37-111-119>.
- Розова, Т. В. & Панчук, Л. В. (2025). Вербальна агресія у контексті когнітивно-комунікативного та семіотичного аналізу. *Вісник гуманітарних наук*, (11). <https://doi.org/10.5281/zenodo.17232183>
- Скорюфатова, А. О. (2024). Інвективний дискурс: стратегія дискредитації та мовленнєві тактики її реалізації (на матеріалі статей українських ЗМІ «Українська правда» та «Український тиждень» (2013-2024 рр.)). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 35(74), ч. 2, с. 29-35. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.2.2/05>
- Сліпецька, В. Д. (2012). Негатив у комунікації, чи маніпулятивні стратегії і тактики конфліктного спілкування: дослідницькі постулати і перспективи. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Вип. 62, с. 163-166.
- Тараненко, К. В. (2019). Засоби вираження прихованої агресії в комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 7 (1), с. 35-38. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=trphst_2018_7%281%29_9
- Чорна, Л. В. & Танасійчук, І. М. (2025). Вербальна агресія: філософський аналіз. *Вісник гуманітарних наук*, (9). <https://doi.org/10.5281/zenodo.1675023>
- Швелідзе, Л. Д. (2021). *Мовні засоби реалізації комунікативних стратегій у дискурсі соціальних мереж (на матеріалі української та англійської мов)*: автореф. дис... канд. філол. н. Вінниця, 22 с.

References

- Havryliv, O. (2019). Nepriama verbalna ahresiia [Indirect verbal aggression]. *East European Journal of Psycholinguistics Lesya Ukrainka Eastern European National University*. Lutsk. Vol. 6, Number 2, pp. 7-20. (in Ukrainian)

- Holovska, I. H. & Pocheptsova, D.O.(2023). Henderni osoblyvosti samoostinky yak determinanta verbalnoi ahresii [Gender characteristics of self-esteem as a determinant of verbal aggression]. *Theory and history of sociology*. Vyp. 52, pp. 119-123. <https://doi.org/10.32782/2663-5208>. (in Ukrainian)
- Yelnikova, N. I. (2025). Verbalna ahresiiia v ukrainskomovnomu mediadyskursi: leksyko-semantychnyi aspekt [Verbal aggression in Ukrainian-language media discourse: lexical and semantic aspect]. *Transcarpathian Philological Studies*, 42 (1), pp. 38-43. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.6> (in Ukrainian)
- Zahnitko, Anatolii. (2012). *Slovnnyk suchasnoi linhvistyky: poniattia i terminy* [Dictionary of modern linguistics: concepts and terms]. Tom 1. Donetsk : DonNU. 402 p.
- Kukhar, N. I. (2023). Verbalni vyjavy ahresii v sotsialnykh merezhakh (na materialy anketuvannia zdobuvachiv vyshchoi osvity pedahohichnykh spetsialnostei) [Verbal manifestations of aggression in social networks (based on the survey of higher education applicants in pedagogical specialties)]. *Scientific notes of the Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University. Series: Philology (linguistics)*. Vol. 36, pp. 99-106. <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2022-36-99-106> (in Ukrainian)
- Kukhar, N. (2025). Dynamika vykorystannia zasobiv verbalnoi ahresii v sotsialnykh merezhakh (na materialy anketuvannia maibutnykh pedahohiv) [Dynamics of the use of verbal aggression in social networks (based on the survey of future teachers)]. *Scientific notes of the Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University. Series: Philology (linguistics)*. Vol. 41, pp. 90-98. <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2025-41-07> (in Ukrainian)
- Kukhar, N. (2025). Problema verbalnoi ahresii v suchasnomu movoznavchomu dyskursi [The problem of verbal aggression in modern linguistic discourse]. *Scientific notes of the Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University. Series: Philology (linguistics)*. Vol. 39, pp. 87-96. <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39-08> (in Ukrainian)
- Kukhar, N. & Handziuk, V. (2023). Verbalni vyjavy ahresii v sotsialnykh merezhakh (na materialy anketuvannia zdobuvachiv spetsialnosti «Zhurnalistyka» [Verbal manifestations of aggression in social networks (based on the survey of applicants for the specialty "Journalism")]. *Scientific notes of the Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University. Series: Philology (linguistics)*. Vol. 37, pp. 111-120. <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37-111-119>. (in Ukrainian)
- Rozova, T. V. & Panchuk, L. V. (2025). Verbalna ahresiiia u konteksti kohnityvno-komunikatyvnoho ta semiotychnoho analizu [Verbal aggression in the context of cognitive-communicative and semiotic analysis]. *Bulletin of the Humanities*, (11). <https://doi.org/10.5281/zenodo.17232183> (in Ukrainian)
- Skorofatova, A. O. (2024). Invektyvnyi dyskurs: stratehiiia dyskredytatsii ta movlennievi taktyky yii realizatsii (na materialy statei ukrainskykh ZMI «Ukrainska pravda» ta «Ukrainskyi tyzhden» (2013-2024 rr.)) [Invective discourse: a strategy of discrediting and speech tactics for its implementation (based on articles by Ukrainian media outlets "Ukrainian Pravda" and "Ukrainian Week" (2013-2024))]. *Academic Notes of V. I. Vernadsky TNU. Series: Philology. Journalism*, 35 (74), ch. 2, pp. 29-35. <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.2.2/05> (in Ukrainian)
- Slipetska, V. D. (2012). Nehatyv u komunikatsii, chy manipulyativni stratehii i taktyky konfliktnoho spilkuвання: doslidnytski postulaty i perspektyvy [Negativity in communication, or manipulative strategies and tactics of conflict communication: research postulates and prospects]. *Bulletin of the Ivan Franko Zhytomyr State University*. Vyp. 62, pp. 163-166. (in Ukrainian)
- Taranenko, K. V. (2019). Zasoby vyrazhennia prykhovanoi ahresii v komunikatsii [Means of expressing hidden aggression in communication]. *Transcarpathian Philological Studies*. Vol. 7(1), pp. 35-38. <http://www.irbis->

nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=trphst_2018_7%281%29_9 (in Ukrainian)

Chorna, L. V. & Tanasiichuk, I. M. (2025). Verbalna ahresiiia: filosofskyi analiz [Verbal aggression: a philosophical analysis]. *Bulletin of the Humanities*, (9). <https://doi.org/10.5281/zenodo.1675023> (in Ukrainian)

Shvelidze, L.D. (2021). *Movni zasoby realizatsii komunikatyvnykh stratehii u dyskursi sotsialnykh merezh (na materialy ukrainskoi ta anhliiskoi mov): avtoref. dys... kand. filol. n.* [Linguistic means of implementing communicative strategies in the discourse of social networks (based on Ukrainian and English materials) (PhD Thesis Abstract)]. Vinnytsia, 2021. 22 s. (in Ukrainian).

Автор

Ніна Кухар, кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української мови
e-mail: nina.kuhar@vspu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9293-6804>

Author

Nina Kukhar, PhD, Associate Professor of the
Department of the Ukrainian Language
e-mail: nina.kuhar@vspu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9293-6804>

Конфлікт інтересів

Автор засвідчує про відсутність конфлікту інтересів

Conflict of Interests

The author declares that she has no conflict of interest